

הגחלת של הבית

מפתחיה של פנינה זרמי

י"ד טבת תרפ"ד 1.1.1924

כ"סיון תשע"ד 18.6.2014

הגהלת של הבית

מפתחה של פנינה זרמי

י"ד טבת תרפ"ד 1.1.1924
כ"סיון תשע"ד 18.6.2014

פנינה זרמי

פנינה זרמי

בת חיה ומרדכי שנקל

י"ד טבת תרפ"ד 1.1.1924
כ" סיון תשע"ד 18.6.2014

אספה וערכה : יעל (זרמי) פויס
עריכה לשונית והבאה לדפוס : אלה דמטר

הוצאת המשפחה, 2017
דפוס אופק חיפה

תמצית תולדות חייה

שמי מלפני נישואיו הוא פנינה שנקר. נולדתי בעיירה קטנה ושמה פולנה על יד אודסה, באוקראינה בברית המועצות. הורי נישאו בעיירה זו וכל משפחתה של אמי ז'ל וחוריה חיו בה. תמיד חשבתי שהעיירה פולנה הנה מקום שבו-אל, שאין איש יודע על מיקומו ומאוד התרגשתי למצוא את השם "פולנה" חרוט ב"בקעת הקהילות", ב"רושלים, בין בנותיה של העיר אודסה.

משפחת דובינה: משמאל חיה ומורדיכי שנקר, מימין חסיה נתן דובינה. פנינה, חבוקה בדי סבתה, עומדת לשמאלה של אמה, חיה.

כשעליתי אני עם משפחתי, דאג דודי שנבוא לאותה סביבה ובשנה הראשונה גרנו בצמח הערבית. לאחר כשנה עברנו למושבה כנרת.

נולדתי בשנת תרפ"ד, 1924, ובשנת 1926 עליתי ארצה עם הוריי ואחי הבוגר. דודי, אחי אמי, עלה ראשון מהמשפחה ואחר דאג לעלייתם של הוריי, סבא וסבתא שלי, ולעליית משפחתי. סבא וסבתא שלי היו יהודים יראי שמים וסבא חיה גדול בתורה ונדע בסביבתו אודסה. דודי וסבא וסבתא שלי התישבו במושבה יבנאל בגליל החרתון.

מימין לשמאל: פנינה, חיה, אלעזר ומורדיכי שנקר

עד המעבר למושבה כנרת, יזכרונותיי הם בעצם סיפורים שסיפרו לי ההורים. מאז הייתי בן חילדים בכנרת - יזכרונותיי הם כבר ממש שלי. מושבת איכרים קטנה לרגלי הרי נפתלי ומעל הכנרת. גן קטן, בית ספר קטן, מונוה כולו כ-25 ילדים ומחולק לכיתות של 3-5 ילדים בכל כיתה - ומורה אחד מנצח על הכל. התלמידים בכיתות חגובות לימדו בכיתות הנמוכות כדי לאפשר למורה להתפנות וללמד כל שעה בכיתה אחרת. אולי לכן רמת הלומדים הייתה גבוהה והתלמידים ממש אהבו את הלומדים ואת המורה. הלומדים בבית הספר העממי היו חוויה שלא תתואר, עד היום אני נושאת אותה בלבי ומתרפקת עליה.

אבי היה מנהל חשבונות בסתת קמת יהודית בצמח וכל בוקר וערב חייב רוכב לשם ומשם על חמור - כן, ממש חמור. אמי גדלה בכל מאודה את שני ילדיה ולא התלוננה על הקשיים שנלוו לקליטה בארץ ועל המחלות שפקדו ילדיהם עולים, כמו גרענת וקדחת.

גדלתי בסביבה חקלאית. בעונות הבוערות בשדה הייתי יוצאת עם בני האיכרים לשדות, לעזור בשתילה או באסיף. היינו מרבים להשתכשך במימי

חלק משכר הלימוד. לאחר שנה קיבלתי פלגה אולם את המצאות הנסיעה לחיפה וחזרה יום-יום ואת ההוצאות על ספרים ומחברות הרווחתי במתן שיעורים פרטיים לאחר שעות הלימודים הארוכות שלי - וכך עד כיתה י"ב ועד לאחר בחינות הבגרות.

כשלמדתי בבית הספר העממי בקריית-חיים, הייתי חברת ב"נוער העובד". זו הייתה שכונת פועלים, וברור שבני הנוער שלה היו חברים ב"נוער העובד". עם תחילת לימודיי בבית הספר "הריאלי" הפסקתי את פעולותי בחנוכה. פשוט לא היה לי זמן. הלימודים וכל אשר סביבם מילאו את ימי לגמרי.

בימים אלה כבר דיעתי מני זה הנער מאזי זרמני. הוא למד בכיתה אחת מעליי. דיעתי כבר שגר ברחוב א', וזה הכל.

עם גמר לימודיי בבית הספר "הריאלי", רצה אבי שאמצא עבורה ואזור למשד בעול הפרנסה. אולם אני, שהתדיידתי בבית הספר עם בנות מתנועת "המחנות העולים", יצאתי בשנת 1944 להכשרה בבית השיטה. קיבוץ בית השיטה היה שם דבר בעת החיא, בכיור ומויידי המחנות העולים ייסדו אותו וחיו בו. המדיד שלנו בהכשרה היה בנימי פוזננסקי, אוסיף לתיאר אשיותו סיפור קטן. גרנו שם בסוכות ממוצלות והרצפה הייתה ממש אדמה. לא חול, לא כורכר, לא מחצלת.

כשראהנו לפני שאני אפשר לחיות כד, ענה שאני, המיועדים לחיות מגשמים וחלוצים וסוציאליסטים, צריכים לדעת "לדרדל עד רגבים".

בסיום ההכשרה המלצו עליי המדרריכים שאצא לקומונה של התנועה במשק הפועלות של חנה ציזיק בתל-אביב. התנגדתי וטענתי שכיוון שלא הייתי חברת תנועה ולא עברתי את כל השלבים, שחבר עובר - מהשכבה הצעירה ועד המתגבגב, יקשה עליי להדריך ולהעביר מסרים לתנוכים תוך כדי פעולות. לא קיבלו את דעתי, וטענתי "המופת האישי" חשוב מכל. איזה מופת אישי היה בי אז, אינני יודעת.

יצאתי להדרכה בקומונה בתל-אביב. במקרה היה שם גם מאיר שנחשב כבר אז לחבר שדות ים. נקשרו קשרים, התאהבנו, וב-1945 הלכתי לשדות ים. חברותי ואני בקומונה היינו בין הנוטים לסיעה ב', וכך אמהר לי חברתי חשובה: "יאיד את יכולה להתאהב ולקשור את חייך עם אדם שמוזהה עם מפיאני...".

סוף החתירה בבית השיטה היה המועד המתאים להמשיך בלימודים חשבותי ללמוד לחיות אחות בבית חולים "העמק" בעפולה. מילאתי אפילו טפסים לקבלה, אולם נרתעתי ולא בצעתי זאת. מדוע בעצם?

נדבקתי באידיאליזם התנועתי שדגל בכך שאחרי הלימודים בבית הספר התיכון יש ללכת ישר להשמה לקיבוץ, ו"בוהי" מי שאינו עושה כן. נוסף לכך, מכיוון שהחלטתי ללכת לשדות ים והייתי נלחבת להתחיל בקשר של חיי עם מאיר - לא עמד בי לוחי להתנתק לשלוש-ארבע שנים של לימודים במסגרת פנימייה. לאחר מכן, כשנולדו הילדים, לא עלה בדעתי לעזוב וכך

פנינה ואלישיר בכפרת

אבל החיים בארץ ישראל בימים חמים כבימינו אלה פרוסים בחתונות בלתי נמורה עם הערבים. בשנת 1929 קיפשו בצפת בקיץ, וחויי את חוויות השחיטה המדולה שהייתה שם, את הבריחה של היהודים אל המחנות של חנת המטטרה הבריטית, ועד הפינוי לסטברל ומשם חזרה הביתה לכפרת. זה היה קטע ממאוועות עשרים ותשע.

בשנת 1931 נולדה אחותי הצעירה וב-1936, עם פרוץ מאורעות תרצ"ו, נמנון גן העדן של ילדותי. הייתה חקפה של כנופיות ערביות על המושבה כרת ואמי נפטרה במהלך ההתקפה מהתקף לב.

פנינה ואלישיר בכפרת

הייתי בת 12 אז וכל תקופת נעורתי חושפה מן היתמות. אמי זכתה נקברה בבית הקברות הקסום על הפרץ, לשפת הכנרת. אבי, אחי הבוגר, אני ואחותי הצעירה עברנו למושבה גבאל וחיינו בבית אחד עם סבה וסבתא שלי. סבה היה בחוץ אותי בלימודי חתי"ד וקיבלתי ציון לשבח שאני בקיאה בו כמו בו - כי הרי בנות לא נועדו ללמוד חתי"ד. סבתא שלי בכל זמנה הפניי הייתה קוראת בדבקות ב"ציאנה וראניה" זוג, בניי סבי, הייתה הפסגה של הלימודים לבנות.

אינני יודעת כיצד הגיע לאוני אבי שמערה של שכונת פועלים שהולכת ומוקמת באזור חיפה. זו הייתה קריית-חיים (ארלוזורוב) שנוסדה לאחר הירצחו. אבל עובדה שאבי נרשם כחבר בשכונה ובנה שם בית ברחוב ד', מאיר גר ברחוב א', אבל אז עדיין לא ידעתי זאת.

בערך בשנת 1938 עברנו לקריית-חיים ושם סיימתי בית ספר עממי. סבי וסבתי עברו עמנו וסבתא ניחלה את משק הבית יחד עם נעורת צעירה.

אבי נישא שנית וההסתגלות למצב החדש לא הייתה קלה לשני הצדדים. לא מעט נשאתי אני על כפיי, בשיניים חשוקות, כדי לשמור על שלום בית...

עם גמר בית הספר העממי עברתי ללמוד בבית הספר "הריאלי" בחיפה. הייתי תלמידה מצטיינת ואבי עמד על כך שאלמד בבית הספר הטוב ביותר. שבר הלימוד היה גבוה מאוד ומשכורתו של אבי כמחל חשבונות בצרכנייה בקריית-חיים לא יכלה לשאת מושא כזה. אמי השנייה גידלה ירקות ולול עופות על דונם האדמה עליי עמדו ביתנו, כדי לחסוד קצת כסף, ואני נתתי שיעורים פרטיים לילדים המתקשים בלימודים, כל זאת כדי לממן לפחות

משער המשקן, והנה האטונו זי. השתכלתי אחורה, אולי חברים רצים אחריו וקוראים "חזור, אל תעזבני" - ולא באו חברים. קיוויתי שאינתי מטביע בנזר לעזרתי, שייפער בור באדמה והאטונו לא יוכל לעבור. חיכיתי, מאזם לא קרה. האטונו עבר את השער, היינו בחוץ, בכיתי.

במעין צבי נערכו לקליטת כ-20 החברים משדות ים בצורה מפלגה. נתנו לנו את ההגשה שאנו רצויים ועזרו לקליטתנו בכל השטחים. ובכל זאת לא היה קל. כל עקירה השתרשות מחדש, אינן קלות.

מאיר עבד במוסד ואני כמספלת בבתי ילדים. קיבלתי כיתה ילדים בגיל כיתה א' וצמחתי אתם עד לכיתה י"ב - דבר שזוכרים לי לטובה הילדים (חברים כיום) והוריהם. חגי שהיה בפעוטון בשדות ים נכנס לנן במעין צבי. גם זה קושי שיש להתגבר עליו. אבל יום רודף יום, מתרגלים ומקבלים תחושת שייכות והטוב ביותר היה שמאיר היה בבית וחיי במעל אתי ועם חגי.

ב-1953 נולד יעל. בן רבת - נפלא ומספיק! בהיות יעל בת חצי שנה יצא מאיר להדרכה במחנות "הבונים" באנגליה, משם הביא לנו בן חדש - נער כבן 15, נפתלי. הפתעה גמורה! ושבו טעמתי טעם של להיות לבד ובחד עם שני ילדים. בשנים בהן גדלו הילדים מילדי נן ועד בוגרי י"ב, רב היה הזמן בו נעדר מאיר מן הבית, ואני זו ששמרתי על משגרת המשפחה. תמיד היו הילדים מגיעים בארבע אחר הצהריים הביתה ותמיד אכלנו יחד ארוחת ערב בחדר האוכל. בלינה המשותפת היו אלה שני המוקדים שבנים יכלה המשפחה להתאחד. הייתי אמה אוהבת אבל דאגנית-יתר. לא אחת, בשעות

הקטנות של חללה הייתי יוצאת לבתי הילדים לראות אם הילדים ישנים בשלוח. לקחת את הילדים לישון בבית - לא היה עולה על הדעת.

גם חגי וגם יעל היו תלמידים מצטיינים. מאיר ואני לוונו אותם בכל שלבי הלימוד. נסיון לא להיות עליהם לחץ בלימודים.

לומר להם שאין הכרח תמיד להצטיין. אולם לא הצלחנו. עצם היותם בנים של מאיר ופנינה כבר היווה לחץ. בשעות של תהייה ולבטים שלהם, היה בעיקר מאיר משוחח אתם ומנסה לעזור. ניסיון בהדרכה ובשיחה היה לו לרוב - אולם להדריך את ילדיך - אתה צריך לכך כוחות נפש נוספים.

הילדים בגרו והלכו לצבא. גם שם הצטיינו, ואני הייתי אמה, שלוחה וטיפשה. האמנתי בצה"ל כמו באמא טובה. לא דאגתי בימי שלום. וכמה אני דואגת עתה, כשהנכדים בצבא! גם כאשר "כאיל" אין מלחמה.

על הבעיות של מאיר בתנועה ובמפלגה לא הרבינו לדבר עם הילדים. לעתים שיחה פה ושם. מאיר פשוט לא רצה בה. הבית היה הבית. אותי היה משותף לעתים בהצלחות או בכישלונות. מספר על בעיות עם אישים ועם מוסדות, אולם גם זה היה מעט מן המעט. את הרוב שמר בליבי.

ננו חלים לסימני תסמונת דאנס-רוזקינסקה החל לילמנו בגיל 40, אבל אני למשלתי לא חשתי, חשתי לי כוחות חופשיים לסימני דאנס-רוזקינסקה בגיל מאותו יומי. חפץ.

הגעתי לשידות ים במאיר 1946 נישאנו.

זה כוחם של בני תשחרות וזה כוחה של אהבה, חינך שאבתי את האומץ ללכת לשידות ים, אני, הנישנית, המופנמת, היעוה לעיקור מפיח חתולים לשידות ים, בדיעה ברורה שמאיר כמעט לא יהיה אתי בפניני הראשונים במקום. אם עבד בדיג - היה על הגלים בים, ואם היה בתנועה - היה הרוח בעררם ובקבוצלים ואני הייתי לבד, לא מנטסה בחיי קיבוץ ולא מבורכת ב"מרכפאים" ובבטיחותן עצמי.

כפי הנראה הייתי נחמדת, כי לא עבר זמן ונמצאו לי ילדים. התרגלתי ונעשיתי חברה בזכות עצמי ולא רק בזכות היותי אשתו של מאיר. גרנו באוהלים, שתי משפחות דייגים באוהל אחד. הצדיק לכך היה שממלא חגברים רוב הזמן בים. תגורנה שתי הנשים יחד ותחסד דירה. הדייגים כשבאו הביתה, באו בתור, ואז אשת חדיג שלא בא - ארזת את הכלב ומתפשת הייך לישון. ואם באו שני הדייגים בעת וכעונה אחת, אזי לחלופין הייתה משפחה אחת יוצאת ואחת נשארת.

עבודתי בגן הירק, בבתי ילדים וחיכיתי למאיר. יום בואו היה יום חג.

בתחלת 1947 יצאתי לקורס אלחוטאים ביוערה מטעם "החננה", וכל התקופה עד קום צה"ל הייתי אלחוטאית בשדות ים בסודי סודות ומכשיר הקשר מוקם ב"סילק" בתוך הקיר של חדרנו, בצרף.

ב-20 בנובמבר 1947 נולד חגי, ימינו כימי המדינה. כשחזרתי עם החינוך מבית הילדות בחדרה ב-29 בנובמבר, שמעתי מבעד לחלונות בדרכי לחדרנו, את הדידו המשרד בקולי קולות את ההצבעה באר"ם על הקמת המדינה.

קצת לפני הולדתו של חגי עברנו לצרף וחדלנו להיות נורדים. מאיר עבד לסדרוגין בים ובפעילות ציבורית בחוץ - אם בהקמת התנועה המאוחדת ואם בנער העובד, וגידלו והינוכו של חגי היה עליי בלבד.

בשנים 1948-1949 החלו הרוחות בשדות ים להיעקר, הפילוג בתנועת הפועלים נתן אותותיו גם בחברים העובדים ומקימים יחד משק ובתי, והם חברים זה לזה שנים רבות. הפילוג היה בלתי נמנע. האמת היא שאני לא רצייתי לעזוב. לא האמנתי שיצרים פוליטיים יכולים לפרק שותפות כה עזה כמו בניין משק ובית - אולם הלכתי עם מאיר. זו הייתה חוויה נוראה. לא אשכח. ישבתי במכונית המשא שבאה לקחתנו למעון צבי בניואר 1952. חגי יושב על ברזי, מאחור ה"דהיסיס" - שולחו ושני שרפרפים מקם ומסורת עץ עם וילן שקראתה ארון, ומאיר יושב לידם. לא האמנתי שהאטונו אכן יצא

אני רוצה לקתב שירים לקוראים פלי הזרים
פי הם מבניי לבד את מה שהם לא מספרים
לאף אחד. מי שיש לו הזרים נהרד לפעמים
מפואשבה, אפלו מהנהנה, אפלו פאמאע הרחוב
פנדד לקשךד, ממהר, עוצר, חוזר
מסלפן, אויל גם מבקר, פקה סתם לדבר, לספר,
אבל מי שאין לו הזרים מבין את התדדים
הריקים, את הספרים הפאמאקים (את השירים
הפאמאקים). עובר קיד מותו (עמק פתוד הנור)
מגע קד רד שהוליד אותו) לא לספר, לא לעצר, לא
לקור, לא לסלפן, לא לבקר, לא לדבר

(שירים 1974-1992, עמ' 229)

לא היינו משמשים שתייהם הריקים והפשוט שיהיה הם - שיהיה שדויקה לעתים
מקורב לפניה. ליתר זה שקט בנית ממה וזה קוראים, חיליים עיסקים
בשיעורים או פקידים ולפניהם מפינו חשבת שאיני אין קשר מסיפק בין
בני המשפחה, כיום פמחמתי שמשתי לשקט ולעיסוק החישי של כל אחד
בנפד, היה קשר עמוק ותחשה שכל אחד יכול להישען על פחות חברו ויש
קשר משפחתי וחברי וישנה אחבה - קשר עמוק וחברי, חפפני פילדים בדרום
בתיים. יעל במישור האקדמי ובחוראה ומי פישט תפמנאות עי קבלת
מעמד של מנהל מוסד.

חגי נישא בטי"ו באב 1975. יעל נישאה בלי"ג בעומר 1976 - שניהם בתקופת
כהונתו של מאיר כמזכ"ל מפלגת. לחתונות לא חוזרין איש מהמפלגה, פרט
לחג, חיים בורבה, ולמזכ"ל האישית של מאיר, אסתר. מאיר לא רצה את
המפלגה בבית.

נולדו נכדים וחורינו חוויות של סבא וסבתא. המשפחה גדלה. הרגענו שנינו
תעצמות נפש והשתרשות מחודשת. נעשינו שבט בזעיר אנפין. בהמשך יעל
עברה לכפר החורש ונוצר שם בית נוסף. חגי עזב את המשק ונוצר עוד בית
באלפי מנשה.

מאיר ואני נשארים במעין צבאי, שומרים על גחלת הבית הראשוני - מרכז
לפנישות המשפחה המורחבת בחגים ומעודים.

לאורד 50 שנותינו המשותפות לא היו למאיר ולי חברים של ממש. אויל בגלל
אופיינו המופנם ואולי מכיוון שלא סיפתנו זאת ולא השקענו את המאמצים
הדרושים. היינו חברים אחד של השני.

אני כבר עובדת בתהלת החשבונות של המשק ומאיר בהנהלת חשבונות של
המפעל "סקופוס". מאיר שבע שנים של פעילות בחוץ ובבית ואני בהצלחה
של השתמטות כמעט מכל אחריות של פעילות ציבורית בבית. בכל זאת,
משהו חיובי גם עליי: אהבתי לכתוב פילטונים על נושאים של יום-יום ושל
חג, על מחדלים והצלחות במשק. הם התפרסמו בעלון המשק או הוקראו
במסביבות. כולם שמורים עמי בתקין - מזכרת ממני לאחר מאה ועשרים.

ועכשיו נשארת אני במעין צבאי לשמור על הגחלת של הבית בעזרתם של
הילדים והנכדים ולמנועם.

(דברים שכתבה פנינה בספר הזיכרון למאיר: "בתנועה מתמדת", 1997)

ואאם לתארוך תארוך...

בבדיקה שערכנו עם פטירתה של אמא, מצאנו שהיא נולדה ב-24.12.23, אך
משום שרוב שנותיה, מאז ימי בית הספר "הריאלי", היא קבעה את התאריך
1 בינואר, 1924, כיום הולדתה, הותרנו זאת כך גם על מצבתה. יום הולדתה
של אמא צוין ב-"י"ד טבת מדי שנה.